

Oral History Kosovo

INTERVJU SA ISKENDEROM MUZBEGOM

Prizren | Datum: 25. januar 2022.

Trajanje: 63 minuta

Prisutni:

1. Iskender Muzbeg (sagovornik)
2. Anita Susuri (vodila intervju)
3. Renea Begoli (kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Anita Susuri: Gospodine Iskender, predstavite nam se, koje godine ste rođeni, kako ste proveli vaše detinjstvo?

Iskender Muzbeg: Hvala vam, prvo želim da vam se zahvalim još jednom što vas zanimam [intervju sa mnom]. Rođen sam u decembru 1947. u Prizrenu. I onda, nakon što sam odrastao, shvatio sam da su te godine bile poprilično teške. Bilo je čak i ljudi koji su bili na ivici gladi. Moja porodica je bila prosečna porodica. Moj otac, tokom osmanskih vremena, završio je *Rüştiyen*.¹ Između dva svetska rata, u različitim selima na Kosovu, on je radio kao imam tokom Ramzana. Ja sam rođen u trećem braku mog oca. Kada sam ja rođen 1947, moj otac je imao 55 godina. Naravno, godine mog detinjstva su bile teške i u to vreme na Kosovu, kao i u Prizrenu, ljudi su uglavnom prolazili kroz veoma teške situacije.

Sećam se da sam jednog jesenjeg dana obuo sandale, odnosno ne cipele nego sandale, u školu sam išao u sandalama, a na odmoru dok sam se igrao jedna sandale se polomila na pola. Vratio sam se kući da se presvučem, ali nisam imao druge sandale da se presvučem i nosio sam velike čizme svoje sestre i išao sam u školu srameći se što sam morao da nosim te velike čizme. Dakle, moje detinjstvo je bilo prilično teško. U prvom razredu... Rođen sam u naselju Terzi. U naselju Terzi u Prizrenu. U to vreme Prizren je ionako bio mali. Idete u naselje Jeni [Novo naselje], nakon toga [bile su] samo bašte, bile su bašte. Sada se naselje Jeni smatra centrom Prizrena. U ovom naselju Terzi postojala je mala dvospratna zgrada. U delu Hoča u naselju Terzi.

Otac me je upisao u tu školu, dobro se sećam. Moj prvi učitelj bio je Šerif Kačaniku [Sherif Kačaniku]. Bila je to školska 1955-56. I u tom periodu je bilo mnogo učenika, ali nije bilo [dovoljno] knjiga. Nije bilo [dovoljno] školskih udžbenika, bukvara. Mislim da je prošlo oko dva-tri meseca, a onda nam je učitelj Šerif dao svesku u koju je pisao olovkom. U toj svesci je prepisao abecedu. Tekst za slovo A, za slovo B i tako dalje. Zato se i sada sa poštovanjem sećam učitelja Šerifa. Predavao nam je u prvom razredu, a kada smo došli u drugi razred, Šerif Kačaniku je preminuo u ranoj mladosti. U drugom razredu smo dobili novog učitelja.

¹ Turski: *Rüşdiye* je srednja obrazovna ustanova koja je otvorena tokom Osmanskog carstva nakon Tanzimanskog edikta objavljenog 1839. godine.

Želim malo da pričam o učiteljima jer ako već mogu da kažem bilo šta danas, dugujem im. U drugom razredu smo dobili učitelja po imenu Fehmi Derviši [Fehmi Dervishi]. Predavao nam je godinu dana i onda otišao zbog nekog drugog poziva. I onda, Abdul Bahri Hafizi, naš učitelj iz trećeg razreda koji je bio jako častan čovek, oblačio bi se jako [lepo] ali je puno zahtevao od nas, njegovi kriterijumi su bili jako visoki i u trećem razredu niko nije završio godinu sa peticama. Zapravo, čak su i najbolji učenici završili sa četvorkama. A u četvrtom razredu, još jedan učitelj kojeg sam jako voleo, Subi Pasuli, i on je imao druge uloge kasnije. Postao je direktor preduzeća Famipa, i tako dalje. Naravno, Subi Pasuli nam je i predavao. Tako su prošle četiri godine za mene u toj osnovnoj školi.

I onda još jedna stvar, ista škola “Mustafa Bakia” ali druga zgrada, drugo mesto, išao sam tamo u peti i šesti razred i u petom razredu je bio Šerif Muhamet [Şerif Muhammet]... turski učitelj sa imenom imama. Primetio je da sam pisao pesme i puno me podržao. U šestom razredu sam objavio svoju prvu pesmu u Skoplju u izdanju *Sevinç*, u časopisu *Sevinç*. Nije bilo časopisa ili novina koje su se objavljivale u Prizrenu. Zapravo, nije bilo publikacija na turskom jeziku nigde na Kosovu. Bilo je samo radio emisija, ne pisanih emisija, ne štampanog sadržaja, tako da smo se okrenuli ka Skoplju. U Skoplju je bio časopis *Sevinç* i moji prijatelji i ja smo stalno slali članke tom časopisu.

Nakon završetka osnovne škole, gde ću se upisati? Kao i svaku mladu oosbu, ovo pitanje nas je stresiralo, upisao sam se u gimnaziju. Ali, na kraju prve nedelje, druge nedelje gimnazije, došli su nastavnici, “Da li hoćete da dođete u *Shkolla Normale* [Viša pedagoška škola]?”² U Višoj pedagoškoj školi se otvara jedan čas na turskom jeziku,” rekli su. I mi, pola odeljenja, 10-15 ljudi su otišli iz gimnazije u Višu pedagošku školu i završio sam Višu pedagošku školu.

Anita Susuri: Da, prvo želim da vas pitam nešto više o vašem detinjstvu...

Iskender Muzbeg: Izvolite...

Anita Susuri: Išli ste u školu “Mustafa Bakia.” To je bila stara škola i onda ste spomenuli da se otvorila nova škola...

Iskender Muzbeg: Da, možete da mi postavljate pitanja i na albanskom.

Anita Susuri: *Ta je bila starija* [priča na albanskom], kako je ta škola izgledala?

Iskender Muzbeg: Ta škola je bila mala dvospratna zgrada, zapravo stara kuća. U toj kući su bile četiri sobe i te četiri sobe su bile naša škola. Bila su četiri razreda. Predavalo se na albanskom i turskom

² *Shkolla Normale* odnosno Viša pedagoška škola je otvorena u Đakovici 1948. godine za obuku nastavnika potrebnih za novootvorene škole. Sa izuzetkom kratkog prekida tokom italijanske fašističke okupacije Kosova tokom Drugog svetskog rata, ovo su bile prve škole na albanskom jeziku koje je Kosovo ikada imalo. 1953. godine, *Shkolla Normale* se preselila u Prištinu.

jeziku. Nastava se odvijala u prepodnevnom i popodnevnom časovima. Dakle, tamo je bilo ukupno osam odeljenja. Jedan, dva, tri, četiri. A onda je napravljena velika škola, izgrađena je škola “Mustafa Bakia.” Ta škola je naravno bila velika škola, škola koja je ispunjavala sve uslove. Urađena na savremeni način, bila je to škola koja je izgrađena početkom ‘60-ih godina. Opet se vraćam na prethodnu, naša škola je bila kao... negde u sredini naselja Hoča, dvospratnica.

Anita Susuri: *Kako je porodica bila organizovana?* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Naša [moja]?

Anita Susuri: Čime se bavila vaša majka, vaš otac? Čime su se bavili?

Iskender Muzbeg: Naravno, naravno. Moj otac kao što sam ranije pomenuo bio je imam, bio je ramazanski imam. Tokom mog detinjstva, mesec dana, jedan mesec svake godine, nije bio kod kuće. Išao je u razna sela, to su bila albanska sela i tamo je radio kao imam [pomagao im je] da se mole. Ne u zamenu za novac, svi su mu dali malo pšenice, drugi mu je dao kukuruz i on se vraćao sa tim kesama, vraćao se sa Ramazana i slavili smo Bajram kod kuće.

Moja majka je bila domaćica, moja majka je bila domaćica, ali je znala da veze zaista lepo. Posebno su odavde naručivali vez, znate za svadbe, vez za košulje i za glavu, vezla je u *tashfez*.³ Sećam se, od moje majke su uglavnom naručivali vez sa zumbulima i ljiljanima iz doline. Ona je vezla. Eh... u mnogim kućama je bilo struje, u našoj kući još uvek nije bilo struje i moja majka je [radila] sa [petrolinskom] lampom, sećam se sada toga, uveče je koristila lampu, nije tokom dana jer je radila kućne poslove, uveče bi vezla pod lampom. Kasnije je i moja majka počela da tka sukno. Rekla je da ima veliki *tezgjah*⁴ i da je tu tkala sukno. Žena je uzela te krpe i prodala ih u čaršiji.

Naša kuća nikada nije bila puna ljudi, moj otac, moja majka, moja sestra i ja, četiri osobe. Dakle, u ovoj porodici rođeni su jedan dečak i jedna devojčica. U prvom braku moj otac je imao sedam sinova, ali su, nažalost, svi umrli kada su navršili sedam godina. Naša kuća je imala veliko dvorište, kaldrma je bila lepa ali je bila potrebna briga. Još se sećam svoje majke koja je svaki dan čupala travu koja je rasla između kamenja. Naša kuća je imala još jednu osobinu, u našoj kući je bio bunar, dakle izvor vode. Eto... jer u to vreme u kući nije bilo česme. Svaka kuća koja je imala bunar ili izvor vode, ta kuća je bila srećna kuća. U našoj kući je bio bunar, a taj bunar i dalje postoji i ima vode, ima jako dobre vode.

Anita Susuri: Da li još uvek živite u toj kući?

Iskender Muzbeg: Da, još uvek živim u toj kući.

³ Mali tradicionalni šešir sa vezom.

⁴ Drveni alat ili mašina koja se koristila za tkanje platna, punjenje, tepihe, itd.

Anita Susuri: Ili je novija kuća?

Iskender Muzbeg: Naravno kuća, u našoj kući su bile dve zgrade, kako mi je moj otac objasnio, zgrada u kojoj smo živeli je izgrađena zbog ženidbe mog dede. Gore je bila soba, ispred balkon a ispod te sobe kuhinja. Ali zimi su koristili i kuhinju kao sobu, jer je bilo hladno [koristili su je] kao sobu. Rođena sam u zimskim mesecima, u mesecu decembru, 19. decembra, i kako mi je majka rekla, rođena sam u toj kuhinji. Tu istinu sam izrazio i u svojim pesmama.

Anita Susuri: Da li se sećate kako su mladi provodili svoje vreme u tom periodu?

Iskender Muzbeg: Naravno, naravno. Prizren, *shadervan*⁵ je bio [kakav je i danas]. Ali ostali putevi su bili zemlja i prašina, nije bilo asfalta, ali je na nekim mestima bila kaldrma, dakle kamenje. Putevi su bili prilično prašnjavi. U blizini naše kuće bio je veliki trg, na tom trgu su se deca igrala loptom, ali smo se gušili od prašine. Uveče smo morali da operemo bar noge, lice, ruke, jer tada u kući nije bilo kupatila kao danas. U prošlosti su bili *hamamxhik*⁶ i mi smo koristili te *hamamxhik*. Kao što sam rekao, Prizren je bio mali, ali imao je lepotu koju danas ne možete da vidite. Šta je bilo tamo, bilo je malih potoka, voda u svakom naselju.

U Prizrenu je bio jedan poznati intelektualac koji je preminuo, Durmiš Celina [Durmiš Celina]. Durmiš Celina je to takođe pomenuo kada je pisao o vodama Prizrena. Dakle, Brištica, pa Bistrice, vode Bistrice na ulazu u Prizren su se podelile i te vode su prolazile od kuće do kuće i na kraju su se ponovo spajale sa rekom, one su tekle. U kući moje bake, sećam se da voda nije prolazila kroz našu kuću jer je naša kuća u naselju Terzi, a Bylbylderisi [Reka slavuja] je na višem nivou. U kući moje bake, koja je bila u centru, bio je takav mlaz vode. Ali tih dana nisu zagađivali ove tekuće vode. Ovo je bilo pravilo za sve, pa je voda koja je dolazila do nas bila čista, ostala bi čista ista voda koja je od nas odlazila do našeg komšije.

Znam samo da su kod moje bake posle ručka prali sudove u toj vodi. To znači da je bila tolika čista da njom moglo oprati čak i suđe. Prizren je imao ovu lepotu, naravno, znate, bilo je mnogo istorijskih znamenitosti u Prizrenu. Džamije, mesdžidi, oni još uvek postoje. Naravno, neki od njih su uništeni. Recimo, sećam se da je tamo gde je sada zgrada naše opštine bila velika džamija, srušena je, ili ovde ispred pošte postoji samo minaret Arastine džamije, ostalo je porušeno. Dakle, vremenom se to dogodilo zbog nebrige ljudi, nije zaštićeno. Međutim, danas u Prizrenu postoji mnogo istorijskih spomenika koje možete videti, posetiti i naučiti nešto o njima.

Anita Susuri: Počeli ste da mi pričate o Višoj pedagoškoj školi...

⁵ Česma za piće na glavnom trgu u Prizrenu. *Shadervan* (od arapske reči *sadirvan*; srpski šadrvan) znači fontana, izgrađena da obezbedi vodu za više osoba odjednom, obično za ritualno pranje, i tipičan je element osmanske arhitekture.

⁶ Turski: *hamamicik*, ili mala kupatila, koja su bila unutar domova kao prostorije za higijenu porodičnih članova.

Iskender Muzbeg: Da, i tada je u Višoj pedagoškoj školi, 1963. godine bio jedan čas turskog jezika u gimnaziji, u Višoj pedagoškoj školi nije bilo nastave na turskom jeziku. Kadrove za tursko obrazovanje ovde je obezbedila Viša pedagoška škola u Skoplju. Ali vremenom, sa društvenim, političkim i kulturnim razvojem, pojavila se potreba da se i ovde otvore turske paralele, i kao što sam upravo pomenuo, mi smo započeli tursko obrazovanje u Višoj pedagoškoj školi. Ko su bili učitelji koji su nas učili turski jezik? Na primer, bio je Omer Misirli [Ömer Mısırlı] koji je predavao na turskom. Geografiju nam je predavao profesor Adnan Morina. Istoriju nas je učio Malih Osi.

Imali smo nastavnike koji su razumeli turski, ali nisu mogli da predaju na turskom. Bili su tolerantni, objašnjavali su nam lekciju, ali kada smo dobijali ocenu, kada smo bili testirani da dobijemo ocenu, mogli smo da pričamo na turskom. Na primer, bila je Zekerija Sofi [Zekeriya Sofi], pa su tu bili albanski učitelji. Abdulah Šikriju [Abdullah Shykriu] nam je predavao biologiju, ali kada nam je postavljao pitanja, mi smo mu odgovarali na turskom, razgovarali smo i tako dalje.

Anita Susuri: U tim godinama dok ste bili mladi, gde ste provodili vreme?

Iskender Muzbeg: Pa sad, u to vreme u Višoj pedagoškoj školi, kao i u svim školama, bilo je vannastavnih aktivnosti. Drugim rečima, nakon časova je bilo raznih aktivnosti, muzičkih aktivnosti, hora. Naš nastavnik [Dželadin Kastrati](#) je vodio hor, horske pesme i našu školska horska grupa je bila poznata u Jugoslaviji kao jako važna grupa u to vreme. Školski časopis koji je pisao o vannastavnim aktivnostima je bio objavljen u našoj školi. *Vllaznimi* [albanski: Bratstvo] je objavljivalo na tri jezika, *Kardeşlik*, *Vllaznimi*, *Bratsvo*, na tri jezika i koristili su jako jednostavnu tehniku koju zovemo mimeograf, štampan je jednostavnom tehnikom i deljen učenicima. Ja sam radio sa tim časopisom jer sam voleo poeziju.

Izvan časopisa i škole postojalo je pozorište kao deo pesničke delatnosti. Postojalo je pozorište poezije i amatersko pozorište. Oni koji su bili privučeni pozorištu išli su tamo, bio je jedan veoma značajan pozorišni umetnica Huda Leskovčali [Hüda Leskovçalı], koja više nije živa. Ona ima značajno mesto u istoriji kulture Prizrena, pripremala je predstave za pozorište. U pozorišnim predstavama bile su albanske drame, srpske drame i turske drame i to je bila veoma obilna aktivnost. Zbog toga je sredinom '60-ih godina u Prizrenu počeo da se održava festival, zbog ovog pozorišta.

Večernji festival bratstva i pozorišnih grupa, amaterskih pozorišnih grupa iz svih republika i autonomnih oblasti Jugoslavije dolazio je svake godine i privlačio veliku pažnju Prizrena. Kada sam bio u školi, radio sam i u udruženju Doğru Yol [turski: Pravi put]. U početku su me u udruženju Doğru Yol pozvali da radim kao moderator programa. Sada se sećam da mi je direktor Doğru Yol-a rekao, "Popravi malo kosu i dođi, imamo program" i u to vreme, gde je sada bioskop Punëtori, bio je koncert i prvi put sam se pridružio Doğru Yol na tom koncertu kao moderator, govornik kako smo ga zvali. Kasnije, 1968. godine, osnovali smo književni ogranak u udruženju Doğru Yol.

U stvari, u udruženju Doğru Yol, koje je osnovano 1951. godine, postojala je književna grupa, ali ova grupa je vremenom postala neaktivna, ljudi su se razišli i odlazili na različita mesta, a '67. želeli smo da unesemo novi duh i osnovali smo književni deo. Tamo sam ponovo izabran za predstavnika, nekoliko godina smo organizovali književne časove, nekad uz muziku, nekad samo književne, a sada, nažalost, nema mnogo interesovanja za književnost tog vremena. Na primer, najmanje stotinu mladih pohađalo je svaki književni čas i čitalo svoje pesme i prozu. Drugim rečima, Prizren se razvijao u kulturni mozaik sa Albancima, Srbima, Turcima, Bošnjacima, Romima i svima zajedno.

Anita Susuri: *Da li ste izlazili u grad, da li ste šetali korzom, kako je to bilo u poređenju sa kulturnim životom?* [govori na albanskom]

Iskender Muzbeg: Pa, recimo da je to bio koncert ili pozorište, na dan koncerta, Prizren je bio posebno živ. Svi su se spremali na večernji koncert u Domu kulture ili sada u bašti bioskopa Lumbardhi, možda sat vremena pre toga [izašli su] do *Shadervana* jer znate da je *Shadervan* centar Prizrena. Prvo su u *Shadervanu*, na korzu su išli u šetnju, a onda na koncert. Mladi život se nije provodio u kafićima kao što je sada, čak i kada smo bili u Višoj pedagoškoj školi, Hotel Theranda je imao kafić, ali nije bilo u pitanju ići u kafić. Sve aktivnosti provodili smo na korzu, na sportskim takmičenjima, postojali su slikarski i fotografski klubovi, provodili smo se i tamo u udruženjima. Prizren je imao tri veoma značajna kulturno-umetnička društva. *Agimi* je udruženje za koje mislim da je osnovano '44. Postojalo je udruženje [zvano] *Budućnost*, postojalo je i tursko udruženje umetničke kulture Doğru Yol koje je osnovano 1951. godine.

Anita Susuri: Išli ste u Prištinu zbog univerziteta...

Iskender Muzbeg: Da, nakon što sam završio Višu pedagošku školu, nisam radio kao nastavnik, želeo sam da nastavim školovanje pa sam izabrao pravo. Upisao sam Pravni fakultet u Prištini. Tamo smo počeli sa predavanjima, časovi su bili na srpskom. Početkom meseca, još navikavajući se na Prištinu, Priština pod navodnicima, tadašnja Priština je bila mnogo drugačija od današnje Prištine. Sećam se da su osim glavnog puta svi ostali putevi bili blatnjavi, naravno kasnije Priština se dosta razvila.

1968. sam upisao Pravni fakultet u prištini, nekoliko meseci kasnije, aprila 1969, novine *Tan*⁷ su počele da se izdaju u Prištini i pozvali su me [da radim] za te novine. U stvari, bilo je saopštenje, slobodno mesto, prijavio sam se za to slobodno mesto i primljen sam. Tako smo počeli da pripremamo prvi broj *Tana*. Bio je Safet Breka iz Prištine, bio je Enver Baki... Bio sam iz Prizrena, bio je moj prijatelj Bajram Ibrahim [Bayram Ibrahim], koji je takođe završio Višu pedagošku školu, on je pesnik i sada živi u Prištini. Bio je Muberra Tune [Müberra Tune] iz Mitrovice. I nas četvorica-petorica odlučili smo da objavimo *Tan* uz dozvolu nadležnih organa i krenuli smo u pripremu prvog broja.

⁷ Tan, u prevodu znači "zora." To su bile prve novine na turskom jeziku posle Drugog svetskog rata, a počele su da izlaze 1. maja 1969, a prestale sa radom 1992.

Sećam se da su dali prostor za *Tan*, bio je to potpuno prazan prostor. Došla su dva stola sa kamionom i mi smo ih negde stavili. Nije bilo pisaće mašine, jer znate da turski jezik ima slova ö i ü, i to su različita slova. Nije bilo pisaće mašine [sa ovim slovima na njoj]. Direktor *Tana*, Sulejman Brima [Süleyman Brima], imao je pisaću mašinu [koju] je doneo, kao i Sureja Jusuf [Süreyya Yusuf] koja je takođe imala pisaću mašinu na otvaranju *Tana*.

I tako smo počeli da radimo u *Tanu*, za mesec dana smo pripremili prvi broj, nakon priprema od 1. aprila do 1. maja izašao je prvi broj *Tana*. Moj tekst je bio na prvoj strani prvog broja. Naravno da sam tada bio mlad, sad kad gledam te članke ne volim baš sve, ali tada su članci bili takvi.

Anita Susuri: Na šta su se odnosili?

Iskender Muzbeg: Pošto je članak iz prvog broja bio na naslovnoj strani, radilo se o 1. maju. Jer [radili smo na tome] od 1. aprila do 1. maja i naslov tog spisa je bio 1. maj. Dakle, kakav je značaj 1. maja, šta je to, Dan radnika i tako dalje, pa za 1. maj. U njemu smo, pošto nismo imali drugih časopisa na turskom jeziku, dosta pažnje posvetili stranicama o kulturi. Na stranicama kulture uključili smo priče, poeziju i vesti iz kulture, a imali smo i posebnu stranicu za decu. Uključili smo pesme i priče koje su napisala deca.

Vremenom, radio sam u *Tanu* od 1969. do 1974. Uporedo sam završio i fakultet. Studirao sam, a Sulejman Brima, direktor *Tana* i prvi odgovorni urednik, mnogo je doprineo mom diplomiranju na univerzitetu. Zato što je bio tolerantna osoba koja je stvorila uslove da i radim i nastavim školovanje. I sećam ga se sa poštovanjem.

Drugi Deo

Anita Susuri: Gde ste živeli?

Iskender Muzbeg: U Prištini... Mislím, kad sam upisao fakultet, dali su nam studentske sobe, ali su postojale dve vrste domova: domovi za studente druge i treće godine i domovi za studente prve godine. Naravno, po tadašnjim uslovima, nisu bili nimalo dobri uslovi. Išli smo do kreveta u cipelama. Bilo je to vrlo skromno mesto. Ali kada sam počeo da radim u *Tanu*, nekoliko meseci kasnije, tada smo dobili stan. Delili smo četiri sobe jednog stana sa četiri novinara i uslovi su bili veoma pogodni za rad u to vreme. Tako da sam na vreme završio fakultet.

Anita Susuri: Gde se nalazio stan?

Iskender Muzbeg: Stan je bio u Tre Sheshirat ili negde dalje iza Filozofskog fakulteta. U stvari, taj stan su dali našem direktoru Sulejmanu Brimi. Pošto je bio u Prizrenu, dolazio je i odlazio svaki dan, dao nam je taj stan i mi smo učili u tom stanu, tamo je bio Bajram Ibrahim, pomenuo sam ga malo ranije, u tom stanu je bio i Altaj Surei [Altay Sürey], kojeg smo kasnije zaposlili. Imali smo i fotoreportera Sedata Športu [Sedat Shporta], sva četvorica smo koristili sobu u tom stanu.

Anita Susuri: Kako je bilo živeti u Prištini u to vreme?

Iskender Muzbeg: Naravno, družili smo se sa ljudima u Prištini, posebno zato što je ovo bio veoma važan razvoj za *Tan*. Drugim rečima, u pogledu turske kulture i unutar *Tana*, mladi su svakodnevno dolazili u *Tan*, dostavljali spise, donosili vesti, a mi smo obilazili škole. Posećivali smo škole kako bismo izveštavali. Prištinska gimnazija je nekada bila prištinska škola “Meto Bajraktari,” kao i škola “Vuk Karadžić,” danas škola “Elena Gjika.” I u “Meto Bajraktari” kao i u “Vuku Karadžiću” bili je časova na turskom, a mi kao *Tan* smo bili u bliskoj saradnji i sa nastavnicima i sa učenicima. Organizovali smo časove književnosti, pozvali ih u *Tan*. Na ovaj način smo se zblížili i sa ljudima iz Prištine.

Anita Susuri: *Kakve ste reportaže radili?* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Pošto sam u to vreme radio na stranicama o kulturi, uglavnom smo izveštavali o problemima u obrazovanju, problemima kulturnog razvoja, o stanju radnika u fabrici, društvenom razvoju, a imali smo i stranicu o ženama. Mubera Tuna [Müberra Tuna] je pripremala posebnu stranicu, uvek je vodila intervju sa ženama na različite teme i objavljivala ih ovde. Među ovim kulturnim stranicama bila je i jedna sportska stranica. Safet Rekić [Safet Rekiç] je pripremao sportsku stranicu. Drugim rečima, *Tan* nisu bile samo novine, to je bio naš časopis za kulturu, naš muzički časopis, čak smo imali i kompozitora koji je u to vreme radio muzičke kompozicije, Huseina Kazaza [Hüseyn Kazaz] čije delo još uvek živi. Kreirao je i razne pesme za decu i trudili smo se da na ovaj način pomognemo učenicima objavljivanjem u *Tanu*.

Anita Susuri: *Da li ste, na primer, pisali o Kino Rinia?* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Da, bilo je i nekih vesti o Kino Rinia, dakle, vesti kada su dolazili filmovi, ali naš rad je uglavnom bio vezan za udruženje. Među reportažama koje sam radio, bila je sa Azemom Škreljem [Azem Shkreli], koji je u to vreme bio direktor Regionalnog pozorišta, Narodnog pozorišta, sa kojim smo radili reportažu. Zatim smo radili sa umetnicima, pozorišnim umetnicima, a radili smo reportaže sa profesionalnim pozorišnim glumcima. Bilo Albanci ili Srbi, naravno da nije bilo profesionalnog turskog pozorišta. Ponekad smo gledali filmove u Kino Rinia, ali ne sećam se neke posebne reportaže.

Anita Susuri: Kakve filmove ste gledali?

Iskender Muzbeg: U to vreme je bilo više filmova ili o narodno-oslobodilačkim ratovima ili filmova koji su dolazili sa Zapada uvek sa gangsterima ili nešto slično, i u većini slučajeva to su bili američki filmovi.

Anita Susuri: *Western* [filmovi]? [priča na engleskom]

Iskender Muzbeg: Da, vesterni sa Zapada. Još se sećam tog vremena, ne kada sam bio na fakultetu, ali vraćam se malo unazad. Nismo znali engleski, ali je kružio tekst i u tom tekstu bi napisali reč-dve i poslali na poštansku adresu umetnika iz tih filmova koji bi se prikazivali. Na primer, u to vreme je bio Geri Kuper, Bert Lankaster [Gary Cooper, Burt Lancaster], ko još? Slali bismo im pisma, tražili slike sa autogramom, tražili slike sa autogramom. Sada se sećam jedne od Elizabet Tejlor [Elizabeth Taylor] i [stigla je] poštom posle mesec, [ili] dva meseca, dobili bismo njihove potpisane slike kod kuće.

Anita Susuri: Stvarno?

Iskender Muzbeg: Stvarno, zaista je zanimljivo. Njihove potpisane fotografije su stvarno [bile poslate], nisu nas ni poznavali, mi smo poznavali njih, ali ko god je hteo, pisao je pismo. Siguran sam da je pisalo da ih volimo i pitali smo ih za sliku. Mislim, pisali smo im, a nismo znali sadržaj.

Anita Susuri: Priština se razlikovala od Prizrena, bila je malo više grad, ili ne?

Iskender Muzbeg: Razvijenija, mislite...

Anita Susuri: Da li je? Kakva je bila po vašem mišljenju?

Iskender Muzbeg: Naravno, Priština je bila administrativni centar, državni organi su isto bili tamo u to vreme, Kosovo je bilo autonomna pokrajina i imala je državne organe i ako je uporedimo sa Prizrenom, Priština je već bila glavni grad i sve aktivnosti su se dešavale u Prištini. Prizren je bio kulturna prestonica, centar kulture, ne glavni grad, ali disao je kao kulturni centar. Možda bi razlika bila u tome.

Anita Susuri: *Mogla bih da kažem da su '80-e* [priča na albanskom], '80-e su bile više... *kako da kažem... situacija je bila malo teža jer su počele demonstracije '81* [priča na albanskom]. Kakve su te godine bile za vas?

Iskender Muzbeg: Sad, naravno, nisam bio u Prištini jer sam diplomirao 1974. i napustio sam Prištinu. Došao sam u Prizren. Naravno, ta politička dešavanja su mučila ljude. Bilo je nekih jako teških situacija, ali pošto je mene obično zanimala kultura, fokusirao sam se na te probleme. Čak i u Prištini, u Prizrenu i u drugim gradovima, '80-e su bile turbulentne godine, naravno da ih se sećam.

Anita Susuri: Kada ste se vratili u Prizren šta ste radili?

Iskender Muzbeg: Sada kada sam radio u Prištini, u *Tanu*, u Prizrenu... Nisam još završio fakultet, jedna osoba Prizrenu po imenu Refet Kiser mi je rekao, rekao je, “Zašto ne dođeš u Prizren? Ti si jedino dete, majka i otac su ti ovde, u Prištini... dođi u Prizren, ja sam direktor preduzeća,” rekao je, “dođi ovde kao advokat.” Rekao sam mu da još nisam završio fakultet. “Ali [trebalo bi] doći [u svakom slučaju] jer nam treba [neko]” i tako dalje. I tako sam došao u Prizren bez završenog fakulteta, a da nisam dobio diplomu.

Počeo sam da radim kao advokat u kompaniji Universal u Prizrenu. Godinu dana kasnije prešao sam u opštinu, u opštinu Prizren. A u opštini Prizren sam u to vreme takođe položio pravni i pravosudni ispit. Radio sam kao javni advokat u opštini Prizren. *Javni advokat* [priča na albanskom]. Ne onaj koji pripada narodu, javni advokat je drugačiji. Ova institucija javnog advokata štiti imovinu opštine i zastupa opštinu pred sudovima, štiteći prava opštine. Na ovoj poziciji sam radio 13 godina, tako da sam radio kao javni advokat.

Anita Susuri: *Da li se desilo nešto zanimljivo, neki slučaj?* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Vezano za moj posao advokata mislite?

Anita Susuri: Da.

Iskender Muzbeg: Sada, na primer, Lumbardhi... Lumbardhi, sećam se u to vreme, kada sam radio kao advokat, bivši vlasnici su hteli da vrate Lumbardhi, oni su bili bivši vlasnici ovih prostorija i podneli su seriju tužbi, ali ne znam tačno kako su te tužbe završile. Još jedan razlog zašto su tužili opštinu. Na primer, u Hasu je, Has je bio bez vode, nije bilo vode, da bi pronašli vodu u Hasu doveli su firmu iz Hrvatske koja je istraživala [kako doći do vode], istraživala, ali nije našla vodu i pošto voda nije bila pronađena, uopšte nisu bili plaćeni. U ovom slučaju su tužili opštinu i ja sam kao advokat branio prava opštine. Sećam se da smo se tada dogovorili. Dakle, dužnost ovog opštinskog javnog advokata je da štiti opštinsku imovinu.

Anita Susuri: *Kako se vaš posao onda nastavio?* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Onda sam otišao na sud. Počeo sam da radim na sudovima. Radio sam u sudu oko deset godina kao sudija. Onda nakon rata, nakon rata 1999, radio sam u ljudskim pravima za Natašu Kandić ovde u Prizrenu, radio sam u ljudskim pravima za Natašu Kandić⁸ u ogranku Centra za humanitarno pravo u Prizrenu. Posle četiri godine rada tamo, istraživao sam i temu ljudskih prava, posebno u selima opštine Teranda, radili smo na nestalim osobama u ratu. Išao sam po kućama i radio intervjuje, dobijao informacije. Naravno, nisam dobro govorio albanski. Ali posle rata sam u tim

⁸ Natasa Kandić (1946) je poznata srpska aktivistkinja za ljudska prava i osnivač Centra za humanitarno pravo u Beogradu.

kućama odlično primljen. Iako nisam dobro govorio albanski, dočekali su nas odlično. Uvek su nam davali sve potrebne informacije.

Napunio sam 75 godina. Kada se vratim u prošlost, naravno, sećam se svega kao da je bilo juče, ali ipak je prošlo puno vremena. Inače, ja sam pesnički entuzijasta, svoje pesme sam objavljivao u raznim časopisima i novinama, a objavio sam ih i kao knjigu. Na primer, moja prva knjiga pesama, *Kaynak*, objavljena je u izdanjima *Sevinç* 1972. godine u Skoplju. Zatim je roman *Yanan Sevgiler* [turski Spaljene ljubavi] objavljen u novinama *Tan*. Kasnije, 1974, moja knjiga priča pod naslovom *Sevil* je objavljena u *Tanu*. I ponovo 1983. godine, moja knjiga pesama je objavljena pod naslovom *E vërteta* [albanski: Istina] u izdanju *Birlik* u Skoplju.

Taşta Türküler [turski: Pesme kamena] objavljena je u jednoj od publikacija *Birlik* 1987. godine, *Sunce me greje* objavljena je u *Tanu* u Prizrenu 1997. godine, a ponovo u *Tanu* 1998. godine knjiga pesama pod nazivom *Sülo*. *Sülo* je stilska figura u mojim pesmama, koristi se kao tip koji održava naše postojanje u životu, koji nam daje hrabrost. On je i moj prvi direktor u *Tanu*, Sulejman Brima. Takođe sam koristio *Sülo* u smislu osobe koja održava naše postojanje. Od ovih knjiga izašlo je drugo izdanje moje knjige *Kaynak* jer se koristi kao udžbenik i kao dodatni tekst u školama. Na isti način objavljeno je i drugo izdanje knjige *Taşta Türküler*, pošto se ona uči u školama.

Dozvolite mi da vam kažem još jednom, volim timski rad. Što se tiče doprinosa obrazovanju na Kosovu, na primer sa Bedretinom Koronom [Bedrettin Koron], pripremili smo udžbenike istorije za naše škole, istoriju za peti razred, istoriju za šesti razred i istoriju za sedmi razred. Pored toga, bavim se prevodima, književnim prevodima, odnosno kulturnim prevodima. Na primer, prevodio sam bosansku poeziju i albansku poeziju i objavljivao ih u novinama *Tan*, u časopisima *Cevrem* i *Kuş* ovde, u časopisu *Sesler* u Skoplju, i u mnogim drugim časopisima u Turskoj.

Na primer, kao deo prevoda iz albanske poezije, preveo sam pesme Esada Mekulia, Faika Bećaja [Faik Beqaj], Muhameta Kervešija [Muhamet Kërveshi], Mirka Gašija [Mirko Gashi], Čerkina Bitićija [Çerkin Bytyqi], Selahadina Krasnićija [Selahadin Krasniqi] i drugih na turski. Od romskih pesama, [Kujtim Pačaku](#) [Kujtim Paçaku] i ja smo preveli i objavili pesme pet ili šest ljudi koje mogu da spomenem. Prevodio sam i bosansku i srpsku poeziju. Dakle, prevodio sam i tursku književnost, tursku književnost sa Kosova i delove pesama iz turske književnosti koje su se razvijale u Makedoniji iz turskog na srpski i objavljivao ih u časopisima u raznim kulturnim centrima Jugoslavije. Naše pesme su bile predstavljane na srpskom i romskom, ali i na italijanskom, u Jugoslaviji u to vreme.

Anita Susuri: Dobro... šta ste radili '90-ih, kakve su te godine bile za vas?

Iskender Muzbeg: Devedesete su bile godine ugnjetavanja, bile su godine ugnjetavanja. Ja sam tada bio sudija, ali su, naravno, postojale različite sudske procedure. Postojao je krivični postupak, za one koji su činili zločine, a u to vreme je bilo mnogo takvih problema, bavio sam se ostavinskim

postupcima, *nasleđivanjem* [priča na albanskom], u ovom kontekstu, mislim da sam mnogo doprineo da se ovi odnosi među našim ljudima reše, naime u ostavinskom postupku sam dao veliki doprinos. Na primer, neko je umro i njegovu imovinu, ko su naslednici, donosili smo odluku. Za mene je to bila posebna tema, to je bila jedna od tema moje oblasti.

Tada je donet zakon, zakon o prodaji stanova. Nekada su kompanije davale porodicama stanove na korišćenje, dodatne za iznajmljivanje, a početkom' 90-ih donet je zakon da ko koristi taj stan ima pravo da ga kupi. Dobro, ali ja kažem da je tada bila teška situacija, na primer, firma Perllonka u Prizrenu je dozvolila Srbima da otkupe ove stanove. U firmama je napravljen dogovor da sa malo novca možete kupiti stan u kome ste do tada živeli, ali oni koji nisu Srbi imali su problem, zašto? Zato što vam ista firma, recimo, ne bi prodala stan.

I po zakonu su morali da se pojave na sudu i ja sam te [slučajeve] vodio na sudu. U najmanje 50 dosijea sam doneo odluke da ti ljudi, bilo Albanci ili Turci, dakle ne Srbi, imaju pravo da otkupe stanove koje su do tada koristili. I nije im firma prodala, došli su na sud, ja sam doneo odluku i na kraju je ova odluka zapravo promenila ugovor, promenila ugovor i oni su sudskom odlukom postali vlasnici tih stanova. Dakle, u tim teškim situacijama bilo je prilično teško završiti ove poslove.

Kompanija se odmah žalila na moju odluku. *Žalba* [priča na albanskom]... i ide na najviši sud i oni je odbijaju dok se ne završi, ali ja sam ovako završio najmanje 50 slučajeva. Mislim, to su svakako bile teške godine. Posle toga sam u organizaciji za ljudska prava u kojoj sam počeo da radim posle rata, intervjuisao ljude i ispitivao stvari i ta pitanja. Dakle, koja su prava povređena i kako.

Anita Susuri: *Da li je postojala neka druga vrsta pritiska, jer je to bila važna odluka koju ste doneli...* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Naravno da je bilo... Na primer, rekli bi mi, "Hajde da razgovaramo," jer je na spratu bio Viši sud. Ja bih rekao, "Šta je ovo?" Rekli bi, "Kakvu ste odluku doneli?" Rekao sam, "Ovu odluku sam doneo na osnovu zakona, šta piše u članu ovog zakona, ako se nekome ne da dozvola da kupi stan, to lice dolazi na sud. Sud gleda uslove, gleda uslove, ako ispunjavaju uslove, ako postoji ugovor o korišćenju zakupa, ako im se da stan, onda ispunjavaju uslove" i to sam im rekao. Ali oni su rekli, "Znate kako stvari stoje." "Znam, ali ja sam osoba koja poštuje zakon." Naravno, tako sam završio ove dokumente i na kraju niko nije mogao ništa da kaže. Ti ljudi, ti ljudi su sada vlasnici tih stanova.

Anita Susuri: *Htela sam da pitam ranije, ali smo malo skrenuli sa teme, kako ste upoznali* [priča na albanskom], kako ste upoznali vašu ženu?

Iskender Muzbeg: U Višoj pedagoškoj školi, u Višoj pedagoškoj školi sam bio četvrti razred, moja žena koja više nije živa, bila je upisana u prvu godinu [Više pedagoške škole]. Tamo smo se upoznali i naravno mladost i način na koji su se ljudi tada upoznavali nisu isti kao sada. Sada mladi ljudi žive u

sasvim drugačijim uslovima, upoznaju se, upoznaju, naravno prvo je bilo upoznavanje, možda čekate mesecima da vidite da li ćete ih sresti i tako dalje. Ali smo se slagali, čeka sam da završi školu, onda smo se venčali i u ovom braku smo... Ah da, i ona je radila kao učiteljica, radila je kao učiteljica do smrti. Iz braka smo imali troje dece, dva sina i ćerku. Čak su i deca, zahvaljujući Alahu, sva završila [univerzitet], moj najstariji Esin je završio studije na Fakultetu komunikologije na Univerzitetu u Ankari, mlađi Beng je takođe završio studije na Fakultetu za komunikologiju na Univerzitetu u Ankari, i moja ćerka Belge je ovde studirala i učiteljica je, završila je Pedagoški fakultet, sada radi kao učiteljica. Imam i unuke, tako život ide dalje.

Anita Susuri: Kako ste proveli vreme tokom rata, kakve su te godine bile za vas?

Iskender Muzbeg: Naravno, bili su to veoma teški meseci, situacija i društveno-politički odnosi, koji su počeli da se zaoštavaju početkom '90-ih, postepeno su dostigli vrhunac, nasilje se povećavalo i tako je počeo rat. Ratno vreme sam proveo sa porodicom u Prizrenu, bilo je mnogo problema. Svima je bilo teško, na primer izlazili smo rano ujutru da kupimo hleb. Dostavljen je hleb, nekoliko vekni hleba, a zatim hleba više nije bilo. Drugim rečima, to je bila i veoma teška psihička situacija i borbe se nisu vodile u Prizrenu, ali je bilo sukoba okolo. Uveče smo čuli pucnjeve i druge zvuke koji su ulivali strah, posebno kod dece. Tokom rata, rat znači kaos, totalni kaos. Osoba koju ste do juče dobro poznavali sada je pokazivala svoje skriveno lice i vi ste bili zbunjeni. Da li se i ovo dešava? Ali, nažalost, bilo je takvih slučajeva. Na sreću, to nije dugo trajalo, jer da je potrajalo broj umrlih bi se povećao i ove traume bi bile veće.

Anita Susuri: Nakon rata ste bili u Prizrenu, tako?

Iskender Muzbeg: Nakon rata u Prizrenu, Nataša Kandić, preko njene organizacije, sprovela je istraživanje koje je bilo vezano za rat i ja sam spremao izveštaje tako što sam pisao o tome šta se dešavalo u ratu. Onda su naši izveštaji slani na haški sud i na razne institucije u Evropi šreko organizacije Nataše Kandić, njene organizacije.

Anita Susuri: *Taj posao ste radili do penzije, tako?* [priča na albanskom]

Iskender Muzbeg: Ne, četiri godine, četiri godine kasnije filijala te organizacije u Prizrenu se ugasila i ja sam nastavio da radim kao advokat. Dok sam radio za Natašu Kandić, jednog dana mi je rekla, "Imaš sve uslove da budeš advokat, zašto se ne registruješ kao advokat?" Rekao sam, "Nisam razmišljao o tome," rekla je, "Možeš da radiš kao advokat u našoj organizaciji." Jer u to vreme, posle rata, pokrenuto je više procesa protiv ratnih zločinaca. To je bilo u Gnjilanu, na primer, otišao sam u Gnjilane, au Peć sam išao kao nadzornik, kao posmatrač i pripremao izveštaje. Dakle, sećam se da je bio događaj o ubistvima u Gnjilanu. Bio je jedan Srbin koji je ubio dvoje ili troje ljudi, i tu je bio njegov dosije. Čak i u Peći... Ah, i u Prizrenu je bio čovek koji je suđen za ratne zločine, čovek iz Rauše. Dakle, išao sam na sudove kao posmatrač i pisao svoje izveštaje.

Anita Susuri: Kako sada provodite vreme?

Iskender Muzbeg: Sada sam u penziji ali i dalje radim kao advokat, sada malo radim kao privatni advokat koliko mogu. Ali, moj cilj, moja želja da bolje organizujem ovaj kreativni posao kojim sam se bavio proteklih godina, da ispočetka priprelim moje pesme i objavim nove knjige. Ipak, kao što sam ranije rekao, imam unuke. I njima se bavim, to je posebna radost.

Anita Susuri: *Ako biste želeli još nešto da dodate za kraj...* [priča na albanskom].

Iskender Muzbeg: *Ne, hvala vam* [priča na albanskom].

Anita Susuri: *Hvala i vama puno...* [priča na albanskom].